

АТМОСФЕРА МЕСТА И МЕТАФИЗИКА ЈЕДНОГ

Србољуб Димитријевић (2013), Атмосфера ноћних лептира: о митском моделу сазнања сагледаном на властитом примеру. Ниш: Филозофски факултет.

Слађана Ристић Горгиев²
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

Светлост и тама, као централни аксиоми, јесу одређујући за наше сазнајне форме или њихову специфичност, њима се наше тело на специфичан начин смешта сазнањем у просторну-временску сферу (стр. 78).

Мада је потрага за светлошћу човекова насушна потреба, наш живот се одвија у атмосфери мешавине светлости и таме, стварног и лажног, непознатог и познатог. Цео спектар различитих приступа стварности човек прима својим рођењем у одређеном простору и на одређеном месту. Може ли човек у густој мрежи локалне атмосфере, која боји свако сазнање, поставити одређени критеријум или парадигму која ће га извести ка правој светлости и отворити му пут ка сазнању? Ако је то донекле оствариво поједницу, да ли је оствариво и народу? Постоји ли она окрепљујућа светлост или бесконачно кружимо као ноћни лептири око лажне светлости, која ће нас на крају спржити? Ово су нека од носећих питања које поставља књига *Атмосфера ноћних лептира*, др Србољуба Димитријевића.

За централну тему аутор узима појам атмосфере као одређене метафизичке реалности сваке заједнице. Свака мања или већа групација људи обавијена је одређеном атмосфером: зато се и говори о уметничкој, кафанској, европској, балканској атмосфери. Атмосфера је условљења како местом на коме се дешава, тако и заједницом људи на које се односи. Она настаје као спој места и духа. У објашњењу зашто користи управо овај термин, аутор С. Димитријевић наглашава да је атмосфера оно без чега ниједна људска ситуација не постоји, за њу је нужна телесност, али се она везује и за одређену боју, за одређени дух. „Та сферичност је атмо-сферичност прожетост свега неким духовно – божанским супстанцијалитетом... оно што традиција зове духом“ (стр. 32). Дух је, дакле, оно што боји сваку људску ситуацију одређеном атмосфером. Овде се не ради о одређеној статичности, већ о томе да човек у једном динамичком односу производи дух а тиме и одређену атмосферу.

Како и на који начин дух заједнице производи одређену атмосферу и на који начин она утиче на сазнање? Може се рећи да су ово основна питања

² sladjana.ristic.gorgiev@filfak.ni.ac.rs

на које аутор С. Димитријевић одговара овом књигом. Књига је подељена на три дела. У првом делу се расправља о фактичкој страни атмосфере, у другом се разматра сазнајна страна атмосфере док се у трећем делу аутор бави покушајем анализе српско-балканског менталитета који се налази на распећу између митолошког и метафизичког гносеолошког обрасца.

Основна претпоставка аутора је заснована на покушају разумевања човека из перспективе митолошког сазнања. У уводном делу књиге аутор наводи три најдоминантнија модела сазнања савременог човека: митски, економски и виртуелни. Ови модели су глобални, али на сваком посебном локалитету они добијају своје посебне модусе, те тако обликују и поједине народе и заједнице, на основу чега се може говорити о формирању одређене «локалне атмосфере». У разумевању и анализирању ових модуса сазнања аутор налази основни задатак филозофије, јер нас конкретне, како их он назива, «месне атмосфере» моделују и обликују, па у великој мери и одређују. Задатак филозофије је, по речима Србољуба Димитријевића, нека врста епистемологије локалног знања или својеврсна херменеутика «живе локалне атмосфере». Та жива локална атмосфера у себи садржи све оно што је данас актуелно, али је истовремено у њој могуће пронаћи и старије слојеве локалне атмосфере, управо кроз анализирање обичајног, религијског, уметничког и митолошког искуства одређене заједнице.

У првом делу књиге аутор истиче став да нема људског простора без неке произведене атмосфере и да је то фактичко стање ствари. Свака људска активност обавијена је одређеним духом (атмосфером) који се формира, и који се опредмећује. Управо у сазнању ове опредмећене атмосфере једног етнолокалитета аутор С. Димитријевић види задатак филозофије. Сазнање сваког појединца условљено је одређеним етнолокалитетом: „Сазнање је локално, колко год било усмерено ка неким далеким световима...“ (стр. 52). Митолошко-симболички сазнајни системи су они са којима етнолокалитети улазе у историју.

Ако Вико сматра да је свака нација утемељена на одређеним митовима, аутор овог рукописа наглашава да нису само митови ти који утемељују заједницу него је и целокупно сазнање заједнице утемељено на митовима. Кроз митологију се може разумети смисао и опстанак одређене заједнице.

У другом делу рукописа аутор се подробније бави сазнајном страном атмосфере. Овде образлаже симболику ноћних лептира која је носећа идеја овог рукописа. Када говори о „месном“ митолошком сазнању, аутор не мисли на универзалне митове (са архетипским симболима), него на одређени митолошки микс који гради свака локална заједница у зависности од своје специфичности. На конкретном примеру балканског етнолокалитета, то би била мешавина паганских и хришћанских митова у комбинацији са народним веровањима и обичајима. Како се ради о специфичним митолошким представама, то су и форме сазнања сваког етнолокалитета специфичне. Постоји одређена месна генеологија митолошких представа која је карактеристика само одређеног месног етнолокалитета

Атмосфера сваког етнолокалитета зависи од степена природне идентификације. Условно говоримо о телесном и духовном, трансцедентном и има-

ментном, јер се они у стварном конкретном животу преклапају и мешају. Митски модел сазнања у месној атмосфери почива на „појављивању“ и не познаје „појаву“, а митоприче су само одређено знање о тим појавама.

Специфичност митолошког сазнања је у томе што је оно прилично затворено и зависи од централне светлости око које се окреће. „Свако је на свој начин сазидан у властитој «атмосфери ноћних лептира» или у властитом сазнању“ (стр. 73). Зато ће аутор митолошко сазнање у одређеној заједници упоредити са кретањем ноћних лептира. Код људи као и код лептира постоји урођена потреба за кретањем ка светлошћу „Људи и заједнице су попут ноћних лептира, они се не окрећу повремено око својих светиљки већ стално.....лутање је окретање у властитој сфери и митским одредницама“ (стр. 74). И као што се ноћни лептири као омађијани крећу око светиљки, тако се и одређени народи крећу око својих митова, мислећи да се окрећу око суштине. Потрага за светлошћу код ноћних лептира је аутентична, али је извор светлости око којег лептири круже неаутентичан. Аутентични извор светлости је Бог. Митолошки сазнајни модел своје исходиште налази у Богу, али у конкретном животу ретко долази до њега. Аутор рукописа С. Димитријевић сматра да је појам Бога једна од најзначајнијих одредница митолошког сазнајног модела. „Бог није само врхунско и судбинско биће и име, већ је и врхунска мисаоно аксиолошка категорија којом се одређује све остало“ (стр. 102). У атмосфери постоји памћење појавног, у зависности од представе Бога зависи и атмосфера етнолокалитета. Свето постаје оно што „памтимо“ у одређеној атмосфери. Аутор С. Димитријевић наглашава да месна одредница Бога боји све месне одреднице смештајући их у митску стварност. Бог и бића митске стварности нису апстраховани већ они у одређеној локалној атмосфери кроз обичаје и приче добијају конкретне облике. Примењујући Хегелов сазнајни модел, на митски модел сазнања: све што је умно је стварно – све што је стварно је умно, С. Димитријевић говори: све што је митско је стварно – све што је стварно је митско.

У трећем делу аутор се бави етнолокалитетом Словена и Срба. Без обзира што је већинско становништво Срба примило хришћанство, у српском народном бићу постоје слојеви многобожачке старословенске религије и митологије, која већим делом обликује и даје другачију нијансу српској „верзији хришћанства“. Суштински, вредност овог рукописа налази се у разоткривању феноменологије митологије у животу једног конкретног народа – у овом случају српског.

Анализом митолошког сазнајног кодекса, ова књига упућује на закључак да сви они који су се покрестили нису и хришћани, јер хришћанство као монотеистичка религија упућује на мистично и појмовно сазнање једног Бога. Аутор С. Димитријевић констатује да један од разлога несналажења Срба у новом духу времена пребива управо у чињеници што нису дошли до појма о једном Богу, нити кроз мистичну, нити кроз филозофску перспективу. Доћи до једног Бога значи доћи до сабирања, центрирања. „Плурализам митских бића без врховног божанства показује разуђеност и нејединство читаве етно-заједнице, јер врховно божанство одређује систем знања вредности – систем норматива“ (стр. 127).

Људи увек крећу ка конкретизацији, они желе да религиозни појмови заживе у реалности, па се митолошке представе на разне начине персонификују на одређеном етнолокалитету. То је, према мишљењу аутора, случај и са српским народом који се није уздигао до теологије и филозофије, већ је углавном остао на представи Бога, односно у пољу догађаја и конкретног доживљавања појавности и на њима обликованим представама. „Ми Срби створићемо један, религиозно-представни микс, који иде од неиздиференциране и нејасне представе о врхунском бићу или Богу и завршава се са демонима“ (стр. 167). То је покушај да се паганска религија *оспољења* комбинује са хришћанском религијом *понутрења*. Аутор С. Димитријевић наглашава да народи, појединци и заједнице који немају метафизику или јасно дефинисан појам Бога, не могу имати ни одређени однос према свету и човеку, те се као такви тешко прилагођавају духу новог времена. За митолошки свет је карактеристично величање старог као вредног, док хришћанство захтева ново: напредовање ка есхатону. Српска држава бележи свој државотворни и културолошки врхунац у време Немањића када у сазнајном смислу доминира митологија византијског хришћанства, која је заснована на јакој мистичној традицији која пак своје корене налази у античкој филозофији.

Без изграђене митологије (са одређењем врховног божанства) и метафизике Једног, не може се конципирати властито грађанско уређење, економски сазнајни модел, дакле, модерна држава и све што је у вези са њом. Метафизика је немогућа без превладавања властите митологије. Управо због недостатка сабраности ка Једном, Срби се налазе у стању *лутања* или *ноћног бдења* разапети између митологије и метафизике. „Ми на Балкану ништа не можемо знати а да то знање није помешано и пребукирано са осећајем фаталности“ (стр. 217).

Основно је питање: Може ли доћи до одређене промене овог стања односно преумљења, те могу ли се рационалност и умност научити? Аутор сматра да је свака промена мукотрпна, тешка и неизвесна, како за поједница тако и етнолокалитет, јер њу прати промена целокупног начина живота, од исхране до поштовања државних закона, јер промена митологије значи и промену етнозаједнице (стр. 165–166). С. Димитријевић сматра да је то ствар одлуке која подразумева чињеницу да се живот узме у своје руке. Може се рећи да је овакав став далеко ближи хришћанству које на људе гледа као на слободне личности чија судбина није фатална, већ су позвани да се крећу и напредују ка Богу.

Књига *Атмосфера ноћних лептира*, др Србољуба Димитријевића представља вредно и значајно дело, како за разумевање смисла и задатка филозофије у савременом свету, тако и у разумевању теорије сазнања. Указујући на Кантов став да је филозофија сазнање оног посебног у општем, аутор налази неопходним да се филозофија позабави феноменом митолошког модела сазнања и то на специфичан начин који се по свом стилу и методологији разликује од антропологије, етнологије, социологије итд. Највећи квалитет ове књиге налази се у овом врло успешном покушају да се из филозофске перспективе анализира феноменологија митолошког сазнања, узимајући у обзир атмосферу одређене заједнице и места.

Пратећи феноменологију митског модела сазнања ова књига представља на неки начин филозофско декодирање значења митоприча као и сазнања заснованог на тим причима, које остаје увек специфично за одређени етнолокалитет.

Приказ прихваћен за објављивање: 17.01.2014.

